

Krigens folkerett

INVITERT KOMMENTAR

JØRN EINAR RASMUSSEN

rasj@vestreviken.no

Jørn Einar Rasmussen er oberstløytnant og sjefslege i Hæren og seksjonsoverlege ved Akuttmottaket, Drammen sykehus, Vestre Viken. Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

CAMILLA GULDAHL COOPER

Camilla Guldahl Cooper er førsteamanuensis og hovedlærer i operasjonell rett ved Forsvarets høyskole, Stabsskolen. Forfatteren har fylt ut ICMJE-skjemaet og oppgir ingen interessekonflikter.

I væpnet konflikt er sivile personer og objekter beskyttet av reglene i krigens folkerett og skal i utgangspunktet aldri være mål for angrep.

Bilde av et utbombet psykiatrisk sykehus i utkanten av Sloviansk i Ukraina. Sykehuset ble totalødelagt under kamper mellom Ukraina og separatistgrupper i 2014. Foto: iStock.

Nyhetsbildet bringer informasjon om daglige angrep med store sivile tap og skader på kritisk viktig infrastruktur, som skoler og sykehus i Ukraina og Gaza. Er ikke dette brudd på folkerettens beskyttelse av sivilsamfunn?

Sivile personer og objekter er beskyttet av reglene i krigens folkerett. Helsepersonell og sykehus har ytterligere beskyttelse slik at pasienter og ansatte skal kunne oppholde seg trygt mens det gis helsehjelp. Terskelen for at helsepersonell og sykehus kan angripes er mye høyere enn for sivile. Men beskyttelsen er ikke absolutt, og den kan mistes. For å forstå hvordan sykehus kan bli lovlige mål, er det nyttig med grunnleggende kunnskap om krigens folkerett som system.

«Terskelen for at helsepersonell og sykehus kan angripes er mye høyere enn for sivile. Men beskyttelsen er ikke absolutt, og den kan mistes»

Forholdet mellom stater, inkludert bruken av militærmakt, er regulert av et system med mellomstatlige avtaler kalt folkerett, og er nedfelt i Genèvekonvensjonene. Både staters adgang til å anvende væpnet makt mot en annen stat (*jus ad bellum*) og hvordan en væpnet konflikt skal utkjempes (*jus in bello*, krigens folkerett eller internasjonal humanitær rett), er folkerettslig regulert.

Et væpnet angrep på en stat gir staten rett til å utøve selvforsvar i tråd med FN-pakten, såfremt reaksjonen er nødvendig og proporsjonal. Det vil i praksis si at det ikke finnes andre alternativ for å beskytte seg mot ytterligere angrep, og maktbruken må stå i forhold til den trusselen som skal stanses eller avverges. Den trenger ikke stå i forhold til det opprinnelige angrepet.

Mens FN-pakten søker å forhindre krig, er utgangspunktet i krigens folkerett at det allerede foregår en væpnet konflikt. Reglene kommer da til anvendelse uavhengig av hvordan krigen startet og hvem som brøt FN-pakten. Reglene har til hensikt å redusere lidelse, men aksepterer samtidig realitetene i krig: Krig innebærer død og ødeleggelse, og krigens iboende usikkerhet tilsier at det vil gjøres feil uten at noen kan bebreides for det.

Krigens folkerett bygger på fire grunnleggende prinsipper: militær nødvendighet, distinksjon, humanitet og proporsjonalitet. Disse prinsippene anses som internasjonal sedvanerett, og er dermed bindende for alle, både statlige og ikke-statlige aktører.

Militær nødvendighet innebærer både en begrensning og en tillatelse, og ligger til grunn for alle reglene i krigens folkerett. Kun handlinger som er militært nødvendige, er tillatt. Samtidig vil handlinger som er militært nødvendige for å helt eller delvis bekjempe motparten, være tillatt såfremt de ikke er forbudt etter krigens folkerett, selv om det vil kunne bryte fredstidsregler, som forbudet mot drap.

Det må skilles mellom stridende personer og militære objekter, som er lovlige mål, og sivile personer og objekter, som må beskyttes og respekteres. Militære operasjoner kan kun rettes mot lovlige mål, slik som soldater, militære kjøretøy, våpen og ammunisjon, eller en bedrift som produserer våpen. Sivile skal ikke være mål for angrep.

Noen handlinger som i utgangspunktet er nødvendige, kan være underlagt begrensninger av humanitære hensyn. Eksempelvis er det tillatt å rette angrep mot soldater, men ikke om de er såret og ute av stand til å kjempe, og ikke med våpen som forårsaker unødvendig lidelse, slik som ekspanderende kuler.

De som angriper et mål, skal gjøre det som er praktisk mulig for å unngå utilsiktet følgeskade. Dersom et angrep forventes å medføre sivile skader eller tap som ikke står i forhold til den militære fordel man forventer å oppnå, er det forbudt å gjennomføre. I vurderingen av forventede sivile tap og skader skal det tas utgangspunkt i hva slags skader som må anses påregnelige, ut fra innbyggere, den aktuelle våpentypens normale skadeomfang og annen tilgjengelig informasjon. Det er kun forventede tap som tas med i vurderingen. Det vil si at et angreps proporsjonalitet ikke kan vurderes ut fra informasjon som ikke var tilgjengelig på angrepstidspunktet.

Som nevnt har noen kategorier et ekstra krav på beskyttelse, både fra fiendtlighetenes virkninger og med hensyn til hvordan de skal behandles. Alle syke, sårede og skipbrudne skal respekteres og beskyttes, uansett hvilken av partene de tilhører og om de er sivile eller militære. De skal under enhver omstendighet behandles human, og de skal så langt det overhodet er praktisk mulig, og med minst mulig forsinkelse, få nødvendig medisinsk pleie og tilsyn. Hvis den sivile helsetjenesten har brutt sammen på grunn av kamphandlinger, skal partene yte all mulig hjelp til sivilt sanitetspersonell.

«Alle syke, sårede og skipbrudne skal respekteres og beskyttes, uansett hvilken av partene de tilhører og om de er sivile eller militære»

Sanitetspersonell skal respekteres og beskyttes til enhver tid. De skal ikke hindres i å utføre sitt arbeid, de skal ha adgang til alle steder deres tjenester er påkrevd, og de skal ikke gjøres til mål for angrep. Sykehus og sykebiler har også spesiell beskyttelse. I tillegg er det forbudt å angripe, ødelegge, fjerne eller gjøre ubrukelig objekter som er uunnværlige for at sivilbefolkningen kan overleve, dersom det gjøres i den hensikt å berøve sivilbefolkningen disse godene på grunn av betydningen de har for deres evne til å overleve. Eksempler på slike objekter er matvarer, avlinger og drikkevannskilder.

Men både sanitetspersonell, sykehus og sykebiler kan i visse tilfeller bli lovlige mål. Helsepersonell mister beskyttelsen dersom de velger å utføre handlinger utover deres humanitære oppdrag og som er til skade for motparten.

Eksempler på slike handlinger er å gi ly til friske soldater eller å bruke sykehus eller sykebiler til å skjerme militære operasjoner. Sykehus og sykebiler som brukes på en måte som gir et effektivt bidrag til militære aksjoner, og som det etter de rådende omstendigheter vil by på en avgjort militær fordel å ødelegge helt eller delvis, vil på lik linje med andre sivile gjenstander kunne bli lovlige mål. Om militære styrker har opprettet hovedkvarter eller våpenlager i sykehuset, kan det være nok til at sykehuset ikke lenger er beskyttet. Hensikten med å ikke ha et absolutt forbud mot angrep på slike mål er blant annet å redusere fristelsen til å bruke sykehus som skjold mot angrep, og på den måten utsette helsepersonell og pasienter for økt risiko.

Terskelen for at sykehus oppfyller vilkårene for lovlige mål er veldig høy, og det er krav om å varsle motparten før angrep. Dette gir partene mulighet til å avklare eventuelle misforståelser, og det sikrer at angrep kun skjer som siste utvei. I tillegg må angrepet gjennomføres på en mest mulig skånsom måte, som ikke gir uforholdsmessig store sivile tap.

Publisert: 5. desember 2023. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.23.0806
Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 3. juli 2026.